

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/115/148-155>

Kamran Abdullayev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında

Dövlət İdarəçilik Akademiyası

magistrant

<https://orcid.org/0009-0000-3435-9829>

kamran_abdullayev9@mail.ru

İcra hakimiyyətinin fəaliyyətinin optimallaşdırılmasının nəzəri əsasları

Xülasə

Bu məqalədə icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinin optimallaşdırılması məsələsi tədqiq olunur. Müəllif artıq və təkrar funksiyaların ləğvi, korrupsiyaya qarşı mübarizə, antikorrupsiya mexanizmlərinin tətbiqi və dövlət idarəetməsində şəffaflığın artırılması yollarını analiz edir. İcra orqanlarının funksiyalarının qanuni əsaslarla müəyyən edilməsi, inzibati maneələrin aradan qaldırılması, outsorsinq tətbiqinin genişləndirilməsi, yeni informasiya texnologiyalarının istifadəsi və satınalma mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi kimi tədbirlər irəli sürülür. Məqalə, dövlət idarəetməsinin səmərəliliyinin artırılması məqsədilə icra hakimiyyəti sistemində aparılan islahatların hüquqi və təşkilati əsaslarını əhatə edir.

Açar sözlər: *İcra hakimiyyəti, optimallaşdırma, xarici nəzarət, korrupsiya, inzibati islahat*

Kamran Abdullayev

Academy of Public Administration under the

President of the Republic of Azerbaijan

Master student

<https://orcid.org/0009-0000-3435-9829>

kamran_abdullayev9@mail.ru

Theoretical Foundations of Optimizing the Activities of the Executive Authority

Abstract

This article explores the theoretical foundations of optimizing the issue of executive authorities. The author emphasizes eliminating redundant functions, implementing anti-corruption mechanisms, and increasing transparency in governance. Recommendations include legally defining state functions, reducing administrative barriers, expanding outsourcing practices, using new information technologies, and reforming the public procurement system. The study addresses both legal and organizational dimensions of administrative reforms aimed at enhancing the efficiency of public administration.

Keywords: *Executive authority, optimization, external control, corruption, administrative reform*

Giriş

İcra hakimiyyətinin fəaliyyətinin optimallaşdırılmasının nəzəri əsasları

Dövlət orqanlarının artıq funksiyalarının və səlahiyyətlərinin ləğv edilməsi dövlətin effektivliyinin artırılmasının məlum, aksiom şərtidir. Lakin bu iş birdəfəlik kampaniya olmamalıdır, çünki bu halda gələcəkdə bürokratiyanın optimallaşdırılması üçün zamanət yaranmayacaq. Daimi işləyən, icra hakimiyyəti orqanlarının optimal tərkibini dəstəkləməyə imkan verən və iqtisadiyyata və cəmiyyət həyatının digər sahələrinə səmərəsiz dövlət müdaxiləsinə mane olan mexanizm tələb olunur.

Artıq funksiyaların meydana gəlməsinin qarşısını almaq üçün icra hakimiyyəti orqanlarının əlavə funksiyalarının tətbiq edilməsi zəruriliyinin ictimai təsdiq prosedurunun qanunverici şəkildə təsbiti çox vacibdir. Əgər funksiyanın kifayət qədər hüquqi əsası yoxdursa və eyni zamanda vətəndaşların öz konstitusiyaya hüquqlarının həyata keçirməsinə mane olursa və ya sahibkarlar üzərinə əlavə vəzifələr qoyursa, o zaman birinci növbədə bu funksiya ləğv edilməlidir. Belə qayda hüquqi-normativ bazada təsbit edilməlidir. Bu dövlətin iqtisadiyyata və ictimai həyata səmərəsiz müdaxiləsini azaltmağa, inzibati sədlərin qarşısının alınmasına biznes xərclərini ixtisar etməyə, vətəndaşların konstitusiyaya hüquqlarını həyata keçirməsini təmin etməyə, həmçinin dövlət orqanlarının işini cəmiyyət və dövlət üçün zəruri məsələlərin həllinə yönləndirməyə imkan verəcək.

Artıq funksiyaların ləğv edilməsi ilə yanaşı, ictimai məsələləri səmərəli həll etməyə kömək edən yeni funksiyaların tətbiqi prosesi, habelə hüquqi-normativ bazanın dəyişməsinə və təşkilat tədbirlərinin keçirilməsini tələb edən zəruri dövlət funksiyalarının modernləşməsi və yerinə yetirilməsinin təkmilləşməsi prosesi gedir (Tikhomirov, 2020).

Tədqiqat

İcra hakimiyyəti orqanlarının optimallaşdırılmasının zəruri şərti icra hakimiyyəti orqanlarında dövlət idarəçiliyinin səmərəliliyin artırılmasına əngəl törədən sistemli problem olan korrupsiyanın ləğv edilməsidir (Atamanchuk, 2018).

İcra hakimiyyəti orqanlarının funksiyalarının optimallaşdırılması və icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyəti sahəsində korrupsiya əleyhinə hərəkət mexanizmlərinin tətbiq edilməsi üzrə vəzifələrin istiqaməti çərçivəsində aşağıdakılar ehtimal edilir:

1) icra hakimiyyətinin orqanlarının zəruri funksiyalarının müəyyən edilməsi, artıq və təkrarlanan funksiyaların ləğv edilməsi prosedurunun tamamlamaq;

2) İcra hakimiyyəti orqanlarının funksiyalarının optimal tərkibinə nəzarət etmək.

L.A.Txabisimova hesab edir ki, icra hakimiyyətinin fəaliyyətinin optimallaşdırılmasının səmərəli nəticələrinə aşağıdakılar vasitəsilə nail olmaq olar:

1. İcra hakimiyyətinin fəaliyyəti üçün xarici əlverişli (qanunla göstərilən sərhədlərdə icra hakimiyyətinin maneəsiz fəaliyyətinə imkan yaradan) şəraitin formalaşdırılması;

2. Xarici nəzarət (bu, hakimiyyət fəaliyyətində problemlərin yaranma ehtimalının olmasını üstün tutan, əvəzedici, qoruyucu element kimi tələb olunur. Onun subyektləri ali hakimiyyətin sahibi (xalq) və daşıyıcısıdır (prezident), yardımçı subyektləri kimi kütləvi informasiya vasitələri və icra hakimiyyətinin fəaliyyətinə nəzarət üzrə ixtisaslaşan xüsusi dövlət orqanları çıxış edirlər);

3. İcra hakimiyyətinin təşkili üzrə xarici fəaliyyət (bu, icraedici qolun özünütəşkilətməsinin effektivliyinin aşağı səviyyəli olduğu vaxt lazım olur, çünki sonuncu kənardan təsirə ehtiyac duyur ki, bu da ali hakimiyyətin daşıyıcısının siyasi iradəsi olur);

4. Daxili əlverişli şərait, özünütəşkilətmə və özünənəzarət (bu triada icra hakimiyyətinin daxilində hakimiyyət münasibətləri sistemini xarakterizə edir, iqtisadi və sosial sahələrdə xidmət edənlərin müdafiəsinin, texniki təminatının, struktur nizama salmanın və tabeliyində olan işçilərin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi üzrə tədbirlərin görülməsini nəzərdə tutur) ("Yerli icra hakimiyyətləri haqqında" 16 iyun 2012-ci il tarixli əsasnamə, 2021, s. 10-11).

Korrupsiya hərəkətlərinin istisna edilməsi məqsədilə aşağıdakı tədbirlərin keçirilməsi nəzərdə tutulur:

1) yüksək korrupsiya riski olan dövlət orqanlarının fəaliyyət sahələrində xüsusi antikorrupsiya mexanizmlərinin yaradılması;

2) korrupsiyagenliyə dair hüquqi-normativ aktların ekspertizasının tətbiqi;

3) dövlət funksiyalarının korrupsiyagenliyinin qiymətləndirilməsinin metodiki əsaslarının yaradılması;

4) antikorrupsiya hüquqi-normativ aktlar paketinin formalaşdırılması;

5) idarə və regional antikorrupsiya proqramlarının hazırlanması.

Korrupsiyagenliyə dair hüquqi-normativ aktların ekspertizasının tətbiqi üzrə tədbirlər çərçivəsində mövcud normativ aktların və daxil edilən layihələrin ilkin və ixtisaslaşdırılmış ekspertizasının metodikaları təklif edilir, onların ekspertizası aparılmışdır və onun nəticələri əsasında

mövcud hüquqi-normativ aktlara və təklif edilən layihələrə daxil etmək üçün dəyişikliklər hazırlanmışdır (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 2016).

İnzibati islahatın yeni mərhələsində antikorrupsiya siyasəti dövlət xidməti sistemində islahatlar keçirilməsinin prioritet istiqamət kimi ayrılmışdır. Hazırda korrupsiya ilə mübarizə üzrə Milli plan təklif edilmişdir, bu planda antikorrupsiya tədbirləri üç istiqamət üzrə cəmlənir:

1) qanunvericiliyin modernləşdirilməsi;

2) hüquqi maarifləndirmə;

3) dövlət və bələdiyyə qulluqçularının etik məəcəlləsinin işlənilib hazırlanması. Başlıca tədbirlər arasında – ictimai qulluqçuların gəlirlərinə nəzarət, dövlət və bələdiyyə orqanlarının alqı-satqı müqavilələrinin həyata keçirilməsində aşkarlığın və şəffaflığın təmin edilməsi mühüm yer tutur.

İcra hakimiyyətinin fəaliyyətinin optimallaşdırılmasının xarakterik xüsusiyyətləri.

Müasir Azərbaycanda icra hakimiyyəti orqanları sistemi qəti olaraq formalaşmış və dondurulmuş deyil. Artıq bir neçə ildir ki, ölkədə keçirilən inzibati islahat icra hakimiyyəti orqanlarının sayının dəyişməsi, onların səlahiyyətlərinin dəyişməsi, bu orqanlar arasında qarşılıqlı əlaqə sisteminin təkmilləşdirilməsi ilə bağlıdır. Eyni zamanda dəyişikliklər çox vaxt onların konstitusiyaya normalarına uyğun olması nöqtəyi-nəzərindən qanunauyğun suallar doğurur. Onlar hüquqi əsaslar tələb edir, üstəlik islahatdan sonra deyil, ondan əvvəl. Bununla əlaqədar olaraq icra hakimiyyəti orqanları sisteminin və strukturunun inkişaf qanunauyğunluqlarına əsaslanaraq, bu sahənin konstitusiyaya və hüquqi tənzimlənməsinin təkmilləşməsinin əsas tendensiya və istiqamətlərini müəyyən etmək zəruridir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında icra hakimiyyəti dövlət hakimiyyətinin müstəqil qolu kimi təyin edilmişdir, lakin bununla bərabər dövlət idarəçiliyi sahəsində icra hakimiyyətinin fəaliyyət sahəsi genişləndirilmişdir. Bundan başqa, dövlət hakimiyyəti sahəsindən yerli özünüidarəmə sahəsi ayrılmışdır. Bu icra hakimiyyətinin səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsində bir çox çətinliklər doğurmuş və həm normativ, həm də təşkilati planda öz həllini tələb edən kompleks problemlər yaratmışdır. İcra hakimiyyəti sisteminin inkişaf konsepsiyası üçün hakimiyyətin bu qolunun sisteminin başa düşülməsinə aid olan və onun normal fəaliyyət göstərməsinə təsir edən məsələ aktualdır.

Bununla əlaqədar hakimiyyətin bu qolunun legitim əsasının möhkəmləndirilməsi, ona stabil və məqsədyönlülük vermək məqsədilə bir sıra yeni qanunların, o cümlədən, icra hakimiyyətinin təşkil edilməsinin ümumi prinsipləri haqqında qanunun və icra hakimiyyəti orqanları sistemi haqqında qanunun işlənilib hazırlanması və qəbul edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edərdi. İcra hakimiyyəti orqanlarının təşkilinin və fəaliyyətini qanunvericilik səviyyəsində dəqiqləşdirmək, onların funksiyalarını və qarşılıqlı əlaqə xüsusiyyətlərini, hüquq və vəzifələrini, onların fəaliyyətinin hüquqi formalarını və metodlarını, məsuliyyətin hüdudlarını və formalarını dəqiq müəyyən etmək zəruridir (Bakhrakh, 2021).

İnzibati islahat inkişaf mərhələsindədir və bir sıra əsas anlayışlar konstitusiyaya hüququ nöqtəyi-nəzərindən tam işlənilib hazırlanmamışdır. İcra hakimiyyətinin federal orqanlar sisteminin əsas elementlərinin gələcəkdə hüquqi cəhətdən işlənilib hazırlanmasında qanunvericiliyin əsas istiqamətləri və inkişaf tendensiyaları meydana çıxır. Dövlət orqanlarının səlahiyyəti yeni qanunvericiliyə uyğun olaraq müəyyən edilməli və kifayət qədər maliyyə, maddi, informasiya, kadr təminatına malik olmalıdır. İnzibati islahatın birinci mərhələsində icra hakimiyyətinin federal orqanlarının funksiyalarının təhlili, qiymətləndirilməsi və nizamlanması üzrə böyük iş tamamlanır.

Şərti olaraq onları hüququ müəyyən edən, tənzimləyici, nəzarət (yoxlama) və operativ və təşkilatçı funksiyalarına ayırmaq olar (Stolyarov, 2019, s. 61). İcra hakimiyyətinin dövlət orqanlar sistemində islahat keçirilməsinin əsas konsepsiyalarından biri müxtəlif orqanlar üzrə normayaradan, yoxlama-nəzarət və təşkilati-təsərrüfat funksiyalarının ayrılmasıdır. İcra hakimiyyətinin dövlət orqanları sisteminin müxtəlif halqalarının səlahiyyət məsələləri, beləliklə, qanun yaradan istiqamətlərindən biridir, bu istiqamət idarələrin “korporativliyi ilə”, icra hakimiyyəti orqanlarında vəzifədən sui-istifadə ilə və s. hüquqi səviyyədə mübarizə aparmağa imkan verir.

İdarəetmə orqanlarının səlahiyyətlərinin inkişaf tendensiyaları hansılardır? Bizim fikrimizcə, beynəlxalq əməkdaşlıq sahəsini daxil etməklə yenilərinin yaranması və köhnələrin dəyişməsi

hesabına onların təsir obyektləri dəyişəcəkdir. Səlahiyyətlərin həcmində stimullaşdırıcı və tənzimləyici xassəli vasitələr üstünlük təşkil edəcəkdir. Qərarların, məsuliyyət növlərinin və əsaslarının qəbul edilməsi prosedurları, habelə icra hakimiyyəti orqanlarının öz aralarında, digər struktur və təsərrüfat subyektləri arasında qarşılıqlı təsir mexanizmləri daha qəti müəyyən ediləcəkdir və əlbəttə ki, dövlət idarəetməsinin demokratik elementi və vətəndaşların, ictimai birliklərin və partiyaların iştirak üsulları daha dolğun aydınlaşdırma tələb edir (Tikhomirov, 2014, s. 177).

İcra hakimiyyətinin dövlət orqanlarının sistem və strukturunun hüquqi əsaslarını tənzimləyən qanunverici bazanın inkişafının səciyyəvi xüsusiyyəti inzibati-hüquqi islahatın həyata keçirildiyi miqyasdır. İcra hakimiyyəti sistemində uğurla islahat keçirilməsi üçün korrupsiya ilə mübarizə mühüm əhəmiyyət kəsb edir (Cəfərov, 2010).

Korrupsiya müxtəlif formalarda ola bilər, lakin onun ən təhlükəli növü cəmiyyətin və dövlətin demokratik və hüquqi dayaqlarını sarsıdan siyasi korrupsiyadır. Korrupsiyaya uğramış dövlət hakimiyyəti insan və vətəndaşın hüquqları və azadlığı üçün təhlükə daşıyıcısına çevrilir, əhalinin yoxsulluğunu artırır. Korrupsiya onunla səciyyələnir ki, hüquqla müəyyən edilmiş məqsədlər vəzifəli şəxslərin təmənna ilə maraqları ilə əvəz olunur. N. İsakov qeyd edir ki, “vəzifəli şəxslərin korrupsiya ilə məşğul olması sosial normaya çevrilmişdir” (Ronald, Gilmore, Quliyeva, 2015, s. 101).

İcra hakimiyyəti orqanlarının həcmi və xarakterinin dəyişdirilməsi icra orqanlarının funksiyalarının regional səviyyəsində nizamlanmasına səbəb olur. Dövlətin əsas funksiyalarının həyata keçirilməsi sahəsində yaranan ictimai münasibətlərin öyrənilməsi və hüquqi tənzimlənməsi zəruriliyi konstitusiyaya hüququnun sahələrinin rolunu və əhəmiyyətini qeyd edir.

Mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları sistemində islahatlar Azərbaycan Respublikasında icra hakimiyyəti sisteminin birliyinin sarsılmazlığını təmin biləcək bir dövlət mexanizminin və belə hüquqi prosedurların təsdiqlənməsi nəticələrindən birinə malik olmalıdır. Belə görünür ki, ölkədə dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsinin kifayət qədər olmayan effektivliyinin əsas səbəblərindən biri icra hakimiyyətinin real faktiki birliyinin olmamasıdır.

Belə vəziyyət bir neçə amillə şərtlənir. A.A.Muravyevin fikrincə, onların sırasına bu sahədə nəzəri araşdırmaların zəifliyini, elmi yanaşmaların siyasi pragmatizmlə dəyişməsinə, icra hakimiyyəti orqanlarının formalaşmasında sistemliyin olmamasını, onların strukturunu müəyyən edən meyarların anlaşılmazlığını aid etmək olar (Murav'yev, 2017, s. 153).

Ən aktual problemlərdən biri – mərkəzi və regional orqanların münasibətlərinin nizama salması problemidir. Çünki hakimiyyət orqanları qarşısında duran vəzifələr daim təzələnilir, hakimiyyətin müxtəlif səviyyələrinin səlahiyyətləri tam siyahıda mümkün deyil.

İcra hakimiyyəti orqanlarının funksiyalarının xeyli sayda olması və onların səmərəsiz həyata keçirilməsi mexanizmləri sahibkarlığın sürətli inkişafına ciddi maneədir və dövlət hakimiyyətinin biznes etimadı sarsıdır (Isakov, 2019).

Bu problemin həlli icra hakimiyyəti orqanlarının funksiyalarının optimallaşdırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizənin effektiv mexanizmlərinin formalaşdırılması hesabına sahibkarlıq subyektlərinin iqtisadi fəaliyyətinə dövlət müdaxiləsinin məhdudlaşdırılmasını, həddindən artıq dövlət tənzimləməsinin dayandırılmasını nəzərdə tutur.

Bu istiqamət üzrə inzibati islahatın həyata keçirilməsinin məqsədi, nəzarətin və yoxlamanın həyata keçirilməsi və icra hakimiyyəti orqanlarında korrupsiyaya qarşı mübarizənin xüsusi mexanizmlərinin tətbiqi üzrə funksiyalar da daxil olmaqla, icra hakimiyyəti orqanlarının funksiyalarının optimallaşdırmasıdır (Əsgərov, Nəsirov, İsmayılov, Məmmədov, 2003).

Əsas fəaliyyət icra hakimiyyəti orqanlarının artıq və təkrar edən funksiyalarının çıxarılmasında, hüquq tətbiqedicisi funksiyaların, dövlət əmlakının idarə olunması və dövlət xidmətlərinin göstərilməsinə nəzarət və yoxlama funksiyalarının təşkilati bölünməsinə cəmlənməlidir.

Mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının zəruri funksiyalarının müəyyənləşdirilməsi və artıq funksiyalarının aradan qaldırılması proseduru başa çatdırmaq, yerli icra hakimiyyəti orqanlarında da analoji işlərin aparılması lazımdır.

Bundan başqa, icra hakimiyyəti orqanlarının funksiyalarının optimal tərkibinə daim nəzarət etmək lazımdır. Bu sahədə müvafiq normativ hüquqi aktlar hazırlanmalı və qəbul edilməlidir.

Birinci növbədə, kifayət qədər hüquqi əsası olmayan və vətəndaşların öz konstitusion hüquqlarının həyata keçirilməsinə mane olan, yaxud da sahibkarların üzərinə əlavə vəzifələr qoyan funksiyaların ləğv edilməsini qanunla möhkəmləndirmək lazımdır. Bu, iqtisadiyyata və ictimai həyata dövlətin effektiv müdaxiləsini azaltmağa, inzibati maneələrin öhdəsindən gəlmək üçün biznes xərclərini azaltmağa, vətəndaşların konstitusiyaya hüquqlarının həyata keçirilməsini təmin etməyə, dövlət orqanlarının işini cəmiyyət və dövlət üçün zəruri olan vəzifələrin həllində cəmləməyə icazə verəcək.

Mürəkkəb və irimiqyaslı funksiyaların aradan qaldırılması mərhələ-mərhələ həyata keçirilməlidir. Dövlət qulluqçularının sayının azaldılması, onların əlavə təhsili və maliyyə məsələlərinin həlli üzrə təşkilati tədbirlər keçirmək lazımdır.

Artıq funksiyaların ləğv edilməsi ilə yanaşı, ictimai vəzifələri səmərəli həll etməyə kömək edən yeni funksiyaların verilməsi prosesi, həmçinin normativ-hüquqi bazada dəyişikliklər edilməsini və təşkilati tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edən modernləşdirmə və lazımi dövlət funksiyalarının yerinə yetirilməsinin təkmilləşdirilməsi prosesi getməlidir. Eyni zamanda yeni artıq funksiyaların meydana çıxmasının qarşısının alınması üçün əlavə funksiyaların tətbiqi ehtiyacının əsaslandırılması prosedurunu hazırlamaq və qanunvericiliklə təsbit etmək lazımdır.

İcra hakimiyyətinin fəaliyyətinin optimallaşdırılmasının müasir vəziyyəti

Azərbaycan Respublikasında işğaldan azad edilmiş rayonların yerli icra hakimiyyəti orqanlarının funksiyalarının optimallaşdırılmasına yönəlmiş normativ hüquqi aktların layihələrini hazırlamaq tələb olunur. Mərkəzi səviyyədə həyata keçirilmiş analoji tədbirləri yerlərdə də həyata keçirmək lazımdır.

İcra hakimiyyəti orqanlarının funksiyalarının optimallaşdırılması üzrə fəaliyyətin mühüm tərkib hissəsi sahibkarlıq fəaliyyətinə dair inzibati məhdudiyyətlərin daha da azaldılmasına yönəlmiş qüvvədə olan nəzarət və yoxlama sisteminin təkmilləşdirilməsidir.

Hal-hazırda natamam şəkildə fəaliyyət göstərən dövlət nəzarət və yoxlama metodları məhsulların təhlükəsizliyinin, istehsal, istismar, saxlama, daşıma, utilizasiya proseslərinin təmin edilməsi vəzifələrinə uyğundur. Tələblər sistemi boldur, şəffaf deyil və ziddiyyətlidir – yoxlama səlahiyyəti nəzarət səlahiyyəti ilə birləşdirilmişdir.

Nəzarət və yoxlama funksiyalarının optimallaşdırılması – dövlətin nəzarət və yoxlama funksiyalarının həyata keçirilməsinin vahid hüquqi sahəsinin yaradılması, icazə prosedurlarının sadələşdirilməsi, lisenziyalasdırılan fəaliyyət növlərinin azaldılması, Azərbaycan Respublikasının yerli icra hakimiyyəti və yerli özünüidarəetmə orqanlarına nəzarət və yoxlama funksiyalarının bir hissəsinin verilməsi, habelə özünütənzimləmə təşkilatlarının yaradılması üzrə məsələlərin həllini təmin etməlidir.

Nəzarət və yoxlamanın obyektləri və predmetləri, nəzarətin zəruriliyi, dövriliyi, aparılması formaları və növləri müvafiq texniki rəqlamentlərlə təyin edilməlidir. Onların qəbul edilməsinə qədər nəzarət orqanları yalnız təhlükəsizlik sahəsində mövcud icbari tələbləri yoxlamaq hüququna malikdirlər ki, onlar da müvafiq normativ hüquqi aktlarda təsbit olunmalıdır. Qüvvədə olan bütün məcburi tələbləri ümumi istifadədə olan informasiya sistemlərində dərc etmək lazımdır, onların əldə edilməsi pulsuz olmalıdır.

Lisenziyalasdırılan fəaliyyət növlərinin sayını minimuma endirmək təklif olunur, malların, işlərin və xidmətlərin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün lisenziya da daxil olmaqla, dövlət nəzarət tədbirlərinin səmərəliliyinin monitorinqi təşkil edilməlidir.

Nəzarət və yoxlama funksiyalarını məhdudlaşdırmaq və bu sahədə qanunvericilik terminologiyasını və digər normativ-hüquqi aktları unifikasiya etmək lazımdır, bu, nəzarəti dövlət orqanlarında cəmləməyə və müəyyən edilmiş qaydada icra hakimiyyəti orqanlarında akkreditə olunmuş bazar subyektləri tərəfindən həyata keçirilən ekspertiza, sınaq və ölçmələrin aparılması üzrə iş kimi baxmağa icazə verəcək. Bunun üçün müvafiq normativ hüquqi aktların qəbulundan sonra mövcud nəzarət orqanlarından laboratoriya, tədqiqat və sınaq mərkəzlərini ayırmaq, dövlət qulluqçularının sayının azaltmaq lazımdır.

İnzibati islahatlar çərçivəsində mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının, yerli icra hakimiyyəti orqanlarının və yerli özünüidarəetmə orqanlarının nəzarət və yoxlama sahəsində səlahiyyətlərinə

dəqiq hədd qoymaq lazımdır. Məzmunca analoji tədbirlərin həyata keçirilməsinə yol verilməməsi məqsədi ilə bir obyektə münasibətdə hakimiyyətin müxtəlif səviyyəli nəzarət və yoxlama orqanları ilə eyni zamanda dövlət nəzarətinin və yoxlamasının aparılmasına qadağa nəzərdə tutmaq lazımdır.

Sahibkarlıq fəaliyyətində yoxlamaların aparılması məsələləri üzrə, onun fəaliyyət sahəsindən istisnaların sayının azaldılması üçün mövcud qanunvericiliyə yenidən baxılması tələb olunur.

Normativ hüquqi aktlarda nəzarət orqanlarının kollegial idarəetmə prinsipləri, onların hərəkət və qərarlarından məhkəməyədək şikayətin səmərəli mexanizmləri təsbit edilməlidir.

İcra hakimiyyəti orqanlarının funksiyalarının optimallaşdırılmasının digər bir tərkib hissəsi outsorsinqin – müsabiqə əsasında xarici icraçılarla müqavilələrin bağlanması yolu ilə icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətləri çərçivəsindən müəyyən fəaliyyət növlərinin çıxardılması mexanizminin hazırlanması və geniş tətbiqinin təmin edilməsidir.

Yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqi, dövlət orqanlarının binalarının və qurğularının idarəsi, kadrların seçiminin təşkili, rabitə, maliyyə uçuotu xidmətlərinin göstərilməsinin təmin edilməsi kimi inzibati-idarəetmə proseslərinin səmərəliliyinin artırılmasına outsorsinq təcrübəsinin yoxluğu mane olur.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, outsorsinq inzibati-idarəetmə proseslərinin həyata keçirilməsinin səmərəliliyini artırmağa, fəaliyyət xərclərinə daha effektiv nəzarət etməyə, icra hakimiyyəti orqanlarının diqqətini əsas fəaliyyətdə fokuslamağa, xidmətin keyfiyyətini artırmağa, yeni texnologiyalardan istifadəni təmin etməyə, kapital xərclərini azaltmağa, inzibati və idarəetmə personalının sayını azaltmağa (bu, büdcə vəsaitlərinin qənaətinə gətirib çıxaracaq) imkan verir Nağıyev, 2014, s. 33).

İcra hakimiyyəti orqanları onlar tərəfindən bir sıra funksiyaların yerinə yetirilməsi üçün bütün xərclərin tam uçuotunu aparmalı, bu xərcləri həmin funksiyaların outsorsinqi zamanı çəkilən xərclərlə müqayisə etməli, onların yerinə yetirilməsinin davam etdirilməsinin məqsədəuyğunluğunu müəyyən etməlidirlər.

Bu istiqamət çərçivəsində outsorsinqə aid olan inzibati və idarəetmə proseslərinin üzə çıxardılmasının meyarlarının hazırlanması, outsorsinqə aid olmayan funksiyaların siyahısının və fəaliyyət növlərinin yaradılması, struktur bölmələr tərəfindən funksiyaların icrasının daxili təminatı üçün xərclərin uçuotunun kompleks şəffaf sisteminin hazırlanması və tətbiqi, outsorsinqin keçirilməsinin tipik prosedurlarının və texnologiyalarının hazırlanması, outsorsinqin səmərəliliyinə nəzarət və müqavilə şərtlərinin yerinə yetirilməsinin monitorinqi mexanizmlərinin və prosedurlarının hazırlanması, dövlət orqanlarının outsorsinq keçirməsini stimullaşdıran mexanizmlərinin hazırlanması və həyata keçirilməsi üzrə vəzifələr müəyyən olunmalıdır (Tkhabisimova, 2019).

İcra hakimiyyəti orqanlarının funksiyalarının optimallaşdırılması məqsədilə dövlət ehtiyacları üçün satınalmalar sisteminin səmərəliliyinin artırılmasına yönəldilmiş tədbirlər kompleksi həyata keçirmək lazımdır.

Dövlət ehtiyacları üçün satınalmaların qüvvədə olan sistemi az effektiv olaraq qalır. Müsabiqə mexanizmlərinin istifadəsi manipulyasiyaların yüksək səviyyəsinə icazə verir, səmərəli rəqabətə maneə törədir.

Büdcə prosesi bu məqsədlər üçün maliyyə xərclərinin və müvafiq satınalmaların həcmi iqtisadi əsaslandırılmasının təsirli sistemini özünə daxil etmir. Satınalmaların təmin edilməsi üçün lazımi maliyyə resurslarına tələbat makroiqtisadi göstəricilər nəzərə alınmaqla, sifarişçilərin təklifləri əsasında formalaşır. Lakin xərclərin “əldə olandan” prinsipi üzrə əsaslandırılmasının belə ənənəvi konsepsiyası dövlətin funksiyalarının həyata keçirilməsi üçün lazım olan mallara (işlərə, xidmətlərə) dövlətin real tələbatını qiymətləndirməyə imkan vermir. Bununla əlaqədar, ilk növbədə, mərkəzi büdcənin müvafiq xərclərinin proqnozlaşdırılması və perspektiv planlaşdırması məqsədi ilə malların (işlərin, xidmətlərin) dövlət ehtiyacları üçün alınması xərclərinin əsaslandırılması sisteminin yaradılması üzrə vəzifələri həll etmək lazımdır (Ronald, Azadov, 2015, s. 45).

Dövlət satınalmalarının səmərəliliyinin artırılmasının ən mühüm istiqamətlərindən biri hər bir satınalmanın açıqlığına və aşkarlığına riayət etmək üçün satınalmalar sahəsində qanunvericiliyə əməl edilməsinə səmərəli nəzarət sisteminin formalaşdırılması, bütün dövlət müqavilələrinin reyestrinin açıq və əlçatan aparılması, dövlət sifarişlərinin yerləşdirilməsi prosesində avtomatlaşdırma

vasitələrinin tətbiqinin genişləndirilməsi, dövlət ehtiyacları üçün satınalmaların sərt tənzimləmə prosedurlarının yaradılmasıdır. Bu tədbirlərin həyata keçirilməsi büdcə vəsaitlərinin səmərəsiz xərclənməsinə, çatdırılma müddətinin pozulması və satınalma prosedurlarına əməl olunmamasına görə vəzifəli şəxslərin məsuliyyətinin artırılması olmadan səmərəli olmayacaq.

İcra hakimiyyəti orqanlarının funksiyalarının optimallaşdırmasının vacib şərti dövlət idarəçiliyinin səmərəliliyinin artırılmasına əngəl törədən ən mühüm problem olan mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanlarında korrupsiyanın aradan qaldırılmasıdır.

Dövlət orqanlarının və vəzifəli şəxslərin rüşvətxorluğu dövlət idarəetməsinin inkişafına mane olur, biznes və əhali tərəfindən böyük əlavə xərclərə səbəb olur. Korrupsiyaya qarşı mübarizənin hüquqi, təşkilati və digər mexanizmlərinin hazırlanması və tətbiqi, icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətində şəffaflığın artırılması inzibati islahatların keçirilməsinin zəruri elementləridir.

Eyni zamanda bir sıra icra hakimiyyəti orqanlarında korrupsiya üçün əlavə şərait yaranır. İcra hakimiyyəti orqanlarının qrupunda korrupsiya riski yüksək olan şəxslər var ki, onlar üçün səciyyəvidir:

- 1) böyük maliyyə vəsaitlərinin bölgüsü ilə bağlı səlahiyyətlərinin olması;
- 2) onların iş spesifikasiyasının yaratdığı yüksək dərəcədə hərəkət sərbəstliyi;
- 3) vətəndaşlar və təşkilatlarla əlaqələrin yüksək intensivliyi (Yevseyev, Yalbulganov, 2015).

Bununla bağlı korrupsiya riski yüksək olan dövlət orqanlarının fəaliyyəti sahəsində xüsusi antikorrupsiya mexanizmlərini yaratmaq, korrupsiyanın qarşısının alınmasına dair normativ hüquqi aktların və onların layihələrinin ekspertizalarını tətbiq etmək, dövlət funksiyalarının potensial korrupsiyalılığının qiymətləndirilməsinin metodiki əsaslarını yaratmaq, normativ-hüquqi aktların antikorrupsiya paketini hazırlamaq, mərkəzi və regional antikorrupsiya proqramını hazırlamaq lazımdır.

Beynəlxalq təcrübə korrupsiya imkanlarını məhdudlaşdıran əlavə mexanizmlərin tətbiqinin məqsəduyğunluğunu göstərir. Onların arasında ən çox yayılmış bunlardır:

- 1) vətəndaşlar və təşkilatlarla dövlət xidmətçilərinin qarşılıqlı əlaqəsinin maksimal mümkün olan depersonalizasiyası (xüsusilə "bir pəncərə" sisteminin və elektron informasiya mübadiləsi sisteminin tətbiqi yolu ilə);
- 2) tənzimləmə subyektləri ilə (dövlət xidmətlərinin istehlakçıları) qarşılıqlı fəaliyyət prosedurlarının müfəssəl nizama salınması;
- 3) qarşılıqlı nəzarəti təmin etmək üçün vəzifəli şəxslərin bir-birindən asılılığının təsbiti mərhələsində inzibati-idarəetmə prosedurlarının bölünməsi;
- 4) vəzifəli şəxslərin rotasiyası.

Nəticə

Korrupsiyanın qarşısının alınmasına yönəlmiş normativ-hüquqi aktların ekspertizasının tətbiqi üzrə tədbirlər çərçivəsində mövcud normativ-hüquqi aktların və təqdim edilmiş layihələrin ekspertizasının ilkin və ixtisaslaşdırılmış metodikası hazırlanmalıdır, onların ekspertizası keçirilməlidir və onun nəticələri əsasında normativ-hüquqi aktlara və təqdim edilmiş layihələrə daxil edilməsi üçün dəyişikliklər hazırlanmalıdır. Korrupsiyaya qarşı normativ-hüquqi aktların paketi özündə həmçinin cinayət qanunvericiliyinə dəyişikliklər edilməsi barədə, habelə beynəlxalq antikorrupsiya konvensiyalarının ratifikasiyası haqqında aktları daxil etməlidir.

Ədəbiyyat

1. Atamanchuk, G. V. (2018). *Sushchnost' gosudarstvennoy sluzhby*. RAGS.
2. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. (2016). *Qanun*.
3. Bakhrakh, D. N. (2021). *Administrativnoye pravo. Uchebnik* (s. 68). BEK.
4. Cəfərov, İ. M. (2010). *Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının şərh*i. Hüquq ədəbiyyatı.
5. Əsgərov, Z., Nəsirov, E., İsmayılov, M., & Məmmədov, X. (2003). *Azərbaycanın dövlət və hüququnun əsasları*. QAPP-POLİQRAF.
6. Isakov, N. (2019). Pravovaya politika v sfere bor'by s korrupsiyey. *Pravo i zhizn'*, (56).

7. Yerli icra hakimiyyətləri haqqında əsasnamə. (2021). 16 iyun 2012-ci il tarixli əsasnamə. Bakı: Qanun nəşriyyatı.
8. Murav'yev, A. A. (2017). *Razvitiye sistemy regional'nogo upravleniya Rossiyskim federativnym gosudarstvom* (s. 153). M.
9. Nağıyev, F. T. (2014). *Konstitutsiya hüququ (mühazirə mətnləri)*. Bakı: Qanun.
10. Ronald, Y., & Azadov, E. (2015). *Dövlət idarəetməsində islahatlar: nailiyyətlər, problemlər, perspektivlər*.
11. Ronald, Y., Gilmor, A., & Quliyeva, G. (2015). *Azərbaycanda kadrların idarə edilməsinə müasir yanaşma*.
12. Stolyarov, M. V. (2019). *Kompetentsiya vlasti: Razgranicheniye predmetov vedeniya i polnomochiy mezhdu Federatsiyey i yeye sub'yektami v usloviyakh reformirovaniya: Ucheb. Pos.* (s. 33). M.
13. Tikhomirov, YU. A. (2014). *Administrativnaya reforma i pravovoye obespecheniye gosudarstvennogo upravleniya. Administrativnoye i administrativno-protsessual'noye pravo. Aktual'nyye problemy*. YUNITI-DANA, Zakon i pravo.
14. Tikhomirov, YU. A. (2020). *Teoriya kompetentsii*.
15. Tkhabisimova, L. A. (2019). *Politiko-pravovyye tekhnologii optimizatsii deyatel'nosti institutov ispolnitel'noy vlasti: Nauchnoye izdaniye. Ser. Politiko-pravovyye instituty i natsional'nyye protsessy* (s. 10–11). Rostov n/D.
16. Yevseyev, P. I., & Yalbulganov, A. A. (2015). *Problemy pravovogo regulirovaniya polnomochiy sub'yektov RF v sfere byudzhetnykh otnosheniy. Zhurnal rossiyskogo prava*, (2), 45.

Daxil oldu: 22.02.2025

Qəbul edildi: 01.05.2025